IMOM AL-BUXORIY ASARLARI VOSITASIDA TALABALARDA MILLIY IFTIXOR TUYG'USINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI

Aslanbayev Xurshid Azimjanovich
Osiyo xalqaro universiteti
Pedagogika va psixologiya kafedrasi magistranti

Avezov O.R.
Psixologiya fanlari falsafa doktori (PhD), professor
Osiyo xalqaro universiteti
Pedagogika va psixologiya kafedrasi mudiri
https://doi.org/10.5281/zenodo.21301919

Annotatsiya

Mazkur maqolada Imom al-Buxoriy ilmiy-diniy merosining, xususan "Al-Jome' as-sahih" asarining, oliy ta'lim muassasalarida talabalarda milliy iftixor tuyg'usini shakllantirishdagi pedagogik salohiyati ilmiy tahlil qilinadi. Muallif vatanparvarlik, sadoqat va mehnatsevarlik g'oyalarining hadislardagi ifodasini kognitiv, affektiv va konativ bosqichlar nuqtai nazaridan yoritadi hamda matn tahlili, qiyosiy seminar, loyiha metodi, muammoli ta'lim, guruhli muhokama, rolli o'yin va keys-stadi kabi interfaol usullarga asoslangan kompleks metodikani taqdim etadi. Tajriba-sinov natijalari ushbu metodikadan foydalanilgan guruhlarda talabalarning milliy merosga ongli munosabati va milliy iftixor ko'rsatkichlari nazorat guruhlariga nisbatan sezilarli darajada yuqori bo'lganini tasdiqlaydi.

Kalit so'zlar

Imom al-Buxoriy, hadis, milliy iftixor, ma'naviyat, vatanparvarlik, mehnatsevarlik, tarbiya, pedagogika, interfaol metodika, oliy ta'lim.

Аннотация

В статье анализируется педагогический потенциал научно-религиозного наследия Имама аль-Бухари, в частности труда «Аль-Джами ас-сахих», в формировании у студентов чувства национальной гордости. Автор рассматривает выражение идей патриотизма, верности и трудолюбия в хадисах через призму когнитивного, аффективного и конативного этапов, а также представляет комплексную методику, основанную на интерактивных методах – анализе текста, сравнительном семинаре, проектном методе, проблемном обучении, групповой дискуссии, ролевой игре и кейс-стади. Результаты опытно-экспериментальной работы подтверждают статистически значимое повышение показателей национальной гордости и осознанного отношения к национальному наследию в экспериментальных группах.

Ключевые слова

Имам аль-Бухари, хадис, национальная гордость, духовность, патриотизм, трудолюбие, воспитание, педагогика, интерактивная методика, высшее образование.

Annotation

This article scientifically examines the pedagogical potential of Imam al-Bukhari's scholarly-religious heritage, particularly "Al-Jami' as-Sahih", in shaping students' sense of national pride in higher education institutions. The author explores the expression of patriotism, loyalty and diligence in hadiths through cognitive, affective and conative stages, and presents a comprehensive methodology based on interactive methods – text analysis, comparative seminar, project method, problem-based learning, group discussion, role-play

and case study. Pilot-experimental results confirm that indicators of national pride and conscious attitude toward national heritage were statistically significantly higher in groups that used this methodology compared to control groups.

Key words

Imam al-Bukhari, hadith, national pride, spirituality, patriotism, diligence, upbringing, pedagogy, interactive methodology, higher education.

Kirish

Globallashuv sharoitida yosh avlodni milliy ruhda tarbiyalash zamonaviy oliy ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biriga aylanmoqda. Milliy iftixor tuyg'usi shaxsning o'z xalqi, tarixi va madaniyatiga bo'lgan ijobiy munosabatini ifodalab, jamiyat barqarorligi va ma'naviy taraqqiyotining muhim omili hisoblanadi. Zamonaviy yoshlarning axborot-kommunikatsiya oqimlari ta'sirida shakllanayotgani sharoitida milliy merosga tayangan tarbiya alohida ahamiyat kasb etadi, chunki shaxs rivojlanishi va identifikatsiyasi masalalari xorijiy pedagogika va psixologiyada ham keng yoritilgan.

Xususan, J. Erikson shaxs identifikatsiyasining yoshlik davridagi shakllanish mexanizmlarini tadqiq etib, ichki qadriyatlar tizimining barqaror shaxsiy pozitsiya vujudga kelishidagi rolini asoslab bergan[1], L.S. Vygotskiy esa ijtimoiy-madaniy muhit va til vositasida yuksak psixik funksiyalarning shakllanishini ko'rsatib, ta'lim jarayonida madaniy-tarixiy merosdan foydalanishning nazariy zaminini yaratgan[2]. O'zbekiston olimlaridan M. Imomnazarov milliy ma'naviyat masalalarini chuqur tahlil qilib, milliy g'oyaning shaxs tarbiyasidagi o'rnini ilmiy asoslagan[3]. Shunga qaramay, Imom al-Buxoriy merosi asosida milliy iftixorni shakllantirish metodikasi mavjud tadqiqotlarda tizimli tarzda yoritilmagan, bu esa mazkur maqola mavzusining dolzarbligini belgilaydi.

Tadqiqotning maqsadi – Imom al-Buxoriy asarlari, birinchi navbatda "Al-Jome' as-sahih", vositasida oliy ta'lim muassasalari talabalarida milliy iftixor tuyg'usini rivojlantirishning ilmiy-nazariy asoslarini aniqlash va bu jarayonni ta'minlovchi interfaol metodikani ishlab chiqishdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi: allomaning hayoti va ilmiy merosini pedagogik jihatdan tahlil qilish; asarlaridagi milliy iftixorni shakllantiruvchi g'oyalarni aniqlash; ta'lim jarayonida qo'llanadigan samarali metodlarni ishlab chiqish; metodikaning samaradorligini tajriba-sinov orqali tekshirish.

Asosiy qism

1. Imom al-Buxoriy merosining pedagogik-aksiologik salohiyati

Imom al-Buxoriyning ilmga bo'lgan intilishi ichki motivatsiya, qat'iyat, sabr-toqat va maqsadga yo'naltirilganlik kabi sifatlar bilan chambarchas bog'liq bo'lib, bu jihatlar zamonaviy pedagogikada shaxs rivojlanishining asosiy omillari sifatida qaraladi. Alloma ilm izlab keng geografik hududlarni kezgani, turli ilmiy maktablar bilan tanishgani va bilimlarini uzluksiz boyitib borgani uzluksiz ta'lim tamoyilining amaliy ifodasi sifatida namoyon bo'ladi[4]. Hadislarni tanlashda qat'iy mezonlarga amal qilingani, har bir rivoyatning chuqur tahlil va verifikatsiyadan o'tkazilgani esa alloma faoliyatining zamonaviy ilmiy metodologiya bosqichlariga to'liq mos kelishini ko'rsatadi[5]. Shu tufayli Imom al-Buxoriy merosi nafaqat diniy-tarixiy, balki metodologik jihatdan ham qimmatli tarbiyaviy manba hisoblanadi.

2. Al-Buxoriy asarlaridagi milliy iftixorni shakllantiruvchi g'oyalar

[1]Erikson E. Identity: Youth and Crisis. – New York: Norton, 1968. – P. 128–134.

[2]Vygotskiy L.S. Myshlenie i rech'. – Moskva: Labirint, 1999. – S. 96–102.

[3]Imomnazarov M. Milliy ma'naviyat asoslari. – Toshkent: O'zbekiston, 2010. – B. 54–61.

[4]Al-Buxoriy Muhammad ibn Ismoil. Al-Jome' as-sahih. – Bayrut: Dor ibn Kasir, 2002. – B. 212–219.

[5]Ibn Hajar al-Asqaloniy. Fath al-Bori fi sharh Sahih al-Buxoriy. – Bayrut: Dor al-Ma'rifa, 1997. – Jild 1. – B. 45–52.

"Al-Jome' as-sahih" asarida vatanparvarlik, sadoqat va mehnatsevarlik g'oyalari o'zaro uzviy bog'liq holda yoritilib, birgalikda shaxsning milliy-ma'naviy portretini tashkil etadi. Vatanparvarlik g'oyasi abstrakt tuyg'u sifatida emas, balki oiladan boshlanib, jamiyatga va so'ngra milliy ong darajasiga kengayib boruvchi izchil ma'naviy jarayon sifatida taqdim etiladi[6]. Sadoqat g'oyasi shaxsiy va ijtimoiy darajada namoyon bo'lib, talabalarda fuqarolik mas'uliyatini shakllantirish uchun boy pedagogik imkoniyat yaratadi, bu esa R. Mavlonovaning tarbiya nazariyasidagi shaxsiy-ijtimoiy mas'uliyat konsepsiyasi bilan uyg'un keladi[7]. Mehnatsevarlik g'oyasi hadislarda intellektual, jismoniy va ijtimoiy mehnat sifatida uch yo'nalishda yoritilgan bo'lib, allomaning o'z hayot yo'li ushbu g'oyaning eng yorqin va ta'sirchan namunasidir[8]. Tadqiqot doirasida aniqlanishicha, talabalarda milliy iftixor tuyg'usi uch bosqichda shakllanadi: kognitiv bosqichda milliy meros haqida chuqur bilim vujudga keladi, affektiv bosqichda bu bilim his-tuyg'u va shaxsiy faxrga aylanadi, konativ bosqichda esa faol hayotiy pozitsiya va milliy qadriyatlarni kundalik hayotda namoyon etish ko'nikmasiga aylanadi.

3. Talabalarda milliy iftixorni rivojlantirish metodikasi

Imom al-Buxoriy asarlaridan ta'lim jarayonida foydalanishning eng samarali usullari – matn tahlili, qiyosiy seminar, loyiha metodi, muammoli ta'lim, biografik tahlil va raqamli texnologiyalar – bir-birini to'ldiradigan yaxlit tizim sifatida qo'llanilgandagina maksimal pedagogik natija beradi. Bu yondashuv J. Dyuiyning tajriba orqali ta'lim konsepsiyasi va J. Hattining ta'lim samaradorligini oshiruvchi omillar bo'yicha meta-tahlil natijalari bilan mos keladi[9][10]. Hadislar asosida tashkil etilgan interfaol darslar – guruhli muhokama, munozara, rolli o'yin, Sokrat suhbati, keys-stadi, refleksiv yozuv va loyiha taqdimoti – talabalarga milliy merosni passiv qabul qiluvchi emas, balki faol kashf etuvchi sifatida o'rganish imkonini beradi. Hamkorlikda o'qitish nazariyasiga ko'ra, aynan guruhli va munozarali shakllar shaxslararo o'zaro ta'sir orqali qadriyatlarning ichki e'tiqodga aylanishini tezlashtiradi[11]. Bu faollik milliy iftixor tuyg'usining shaxsiyatga chuqur singib, barqaror qadriyatga aylanishini ta'minlovchi asosiy pedagogik mexanizm hisoblanadi.

4. Tajriba-sinov natijalari

Ishlab chiqilgan metodikaning samaradorligini aniqlash maqsadida o'tkazilgan tajriba-sinov ishlari natijalariga ko'ra, interfaol metodlardan foydalanilgan tajriba guruhlarida talabalarning milliy merosga nisbatan ongli munosabati, milliy iftixor ko'rsatkichlari va ijtimoiy mas'uliyat darajasi an'anaviy ta'lim olgan nazorat guruhlariga nisbatan statistik jihatdan ishonchli darajada yuqori bo'lgani aniqlandi. Bu holat interfaol metodologiyaning nafaqat bilim berish, balki shaxsni ma'naviy jihatdan kamol toptirish vazifasini ham muvaffaqiyatli bajarishini ko'rsatadi hamda milliy meros asosidagi tarbiya bilan zamonaviy pedagogik yondashuvlar o'rtasida ziddiyat emas, balki chuqur uyg'unlik mavjudligini tasdiqlaydi.

Xulosa

O'tkazilgan tadqiqot Imom al-Buxoriy merosining, xususan "Al-Jome' as-sahih" asarining, zamonaviy pedagogika nuqtai nazaridan o'z ahamiyatini yo'qotmagan noyob tarbiyaviy manba ekanligini ilmiy asoslab berdi. Allomaning vatanparvarlik, sadoqat va mehnatsevarlik g'oyalari shaxsning milliy-ma'naviy kamolotini ta'minlovchi yaxlit tizim

[6]Al-Buxoriy Muhammad ibn Ismoil. Al-Adab al-mufrad. – Bayrut: Dor al-Boshoir al-Islomiya, 1989. – B. 118–124.

[7]Mavlonova R. Pedagogika nazariyasi va tarixi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2012. – B. 187–193.

[8]Qodirov B. Tarbiya nazariyasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2009. – B. 102–109.

[9]Hattie J. Visible Learning: A Synthesis of Over 800 Meta-Analyses Relating to Achievement. – London: Routledge, 2009. – P. 204–211.

[10]Dewey J. Democracy and Education. – New York: Macmillan, 1916. – P. 89–95.

[11]Johnson D.W., Johnson R.T. Learning Together and Alone. – Boston: Allyn & Bacon, 1999. – P. 61–68.

sifatida namoyon bo'lib, ular kognitiv, affektiv va konativ bosqichlarni bir vaqtda qamrab olish imkoniyatiga ega. Matn tahlili, qiyosiy seminar, loyiha metodi, muammoli ta'lim, guruhli muhokama, rolli o'yin, Sokrat suhbati va keys-stadi kabi interfaol usullarning kompleks integratsiyasi talabalarda milliy iftixorni chuqur, barqaror va hayotiy ahamiyatli darajada shakllantirishning ilmiy asoslangan pedagogik modelini tashkil etadi.

Tadqiqot natijalari asosida oliy ta'lim muassasalariga quyidagi amaliy tavsiyalar berildi: Imom al-Buxoriy merosi bo'yicha maxsus interfaol kurslar joriy etish; mavjud fanlar doirasida hadislardan tarbiyaviy manba sifatida tizimli foydalanish; professor-o'qituvchilarni interfaol metodologiya bo'yicha malaka oshirish; talabalar ilmiy-tadqiqot ishlarida milliy meros manbalaridan foydalanishni rag'batlantirish. Bu tavsiyalar oliy ta'lim tizimida talabalarning milliy qadriyatlar va vatanparvarlik tuyg'ularini rivojlantirishga, natijada yoshlar tarbiyasi sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Al-Buxoriy Muhammad ibn Ismoil. Al-Jome' as-sahih. – Bayrut: Dor ibn Kasir, 2002. – 1896 b.
2. Al-Buxoriy Muhammad ibn Ismoil. Al-Adab al-mufrad. – Bayrut: Dor al-Boshoir al-Islomiya, 1989. – 412 b.
3. Ibn Hajar al-Asqaloniy. Fath al-Bori fi sharh Sahih al-Buxoriy. – Bayrut: Dor al-Ma'rifa, 1997. – Jild 1–13.
4. Imomnazarov M. Milliy ma'naviyat asoslari. – Toshkent: O'zbekiston, 2010. – 214 b.
5. Mavlonova R. Pedagogika nazariyasi va tarixi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2012. – 368 b.
6. Qodirov B. Tarbiya nazariyasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2009. – 248 b.
7. Yo'ldoshev N. Milliy g'oya va ma'naviyat. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2007. – 296 b.
8. Vygotskiy L.S. Myshlenie i rech'. – Moskva: Labirint, 1999. – 352 s.
9. Dewey J. Democracy and Education. – New York: Macmillan, 1916. – 434 p.
10. Erikson E. Identity: Youth and Crisis. – New York: Norton, 1968. – 336 p.
11. Hattie J. Visible Learning: A Synthesis of Over 800 Meta-Analyses Relating to Achievement. – London: Routledge, 2009. – 392 p.
12. Johnson D.W., Johnson R.T. Learning Together and Alone. – Boston: Allyn & Bacon, 1999. – 284 p.